

Kunglat otsides

RISTO JÄRV, TAAVI PAE, MARI SARV

Kungla on sõna, mida teab vast iga eestlane ja eesti kultuuriga kokkupuutunu. Sõna kindlasti tuntuim kasutuskoht on 1869. aastal loodud laulurida „Kui Kungla rahvas kuldsele aal”, mida ühiselt lauldes ilmselt ei mõelda, millisest rahvast seal täpselt juttu on. Üldrahvaliku laulu sõnade autor Friedrich Kuhlbars sai mõjutusi Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Kalevipojast” ning ennemuistsetest juttudest, kus sõna *Kungla* esineb mitmeski paigas. Kungla mõiste paistab olevat varasem, kuid mitte palju: trükitult leidub sõna Alexander Heinrich Neusi „Eesti rahvalaulude” („Estnische Volkslieder”) kolmandas köites paralleelselt eesti ja saksa keeles avaldatud laulus „Kojutulek” („Die Heimführung”, Neus 1852: 428–434). Huvitava nüansi lisab asjale see, et laulu on Neusile saatnud Kreutzwald. Artiklis käsitleme Kungla esmast mainimist, seoseid rahvaluulega ning tegeliku geograafilise paiga asukohaotsinguid.

Kujunev Kungla

Laulu „Kojutulek” saamise tagamaid ja sisu valgustab pisut Kreutzwaldi ja Neusi kirjavahetus, millest on tänapäeva jõudnud ainult Neusi kirjad. 1851. aasta 3. oktoobri kirjast selgub, et Kreutzwald oli saatnud Neusile regivärsiainelise laulu, mille sõnade vormi ja tähenduse kohta Neus oma vastuskirjas esitab selgitusi ja oletusi. Ta arvab, et kui laulus viidatud Kirumäe koht on samastatav Kirumpääga, siis võiks „[k]a *Kunglasilla* kohta [---] mõnda oletada”¹ (Kirjavahetus II: 133). Samas kirjas mainib Neus (seoses muude, Kreutzwaldile ülevaatamiseks saadetud laulutekstide ja nende kommentaaridega), et tal on palju materjali kogunenud eestlaste Eldoradost (tõlkes Kullamaa), ja uurib, kas Kreutzwald on midagi sellisest maast, Kullamaast või muust kuulnud (Kirjavahetus II: 134). Järgmises kirjas, 12. detsembril 1851 palub Neus luba avaldada oma rahvalaulude väljaande kolmandas köites laul, „kus Lempitut mainitakse ja mis müütiline ei ole” (Kirjavahetus II: 137). Ilmselt on luba saadud, sest järgmisel aastal ilmunud väljaandes leidubki kirjavahetuse sõnaseletustega kokku langev laul, mille algusvärsid kõlavad:

Läksin kaweda kalale,
Üle piirde Peipsielle,
Wirgul jalgil Wiro randa,
Kihutes Kirromäe külaje,

Fernhin zog ich zum Fischen aus,
Ueber die Gränzen aus zum Peipus,
Munter steigend zu Wierlands Strande,
Drang zum Dorf ich Kirromäggis,

¹ Siin ja edaspidi on tsiteerimisel kasutatud Kreutzwaldi kirjavahetuse köidetes (Kirjavahetus I, II, VI) esitatud tõlkeid.

Kungla silla kuningale,
Lempiti lelle läwela.
(Neus 1852: 428–429)

Zu der Brücke Kungla Könige,
An des Oheims Lempiti Schwelle.

Laulus on kohanime Kungla (Kungela) mainitud veel kolmel korral: „Nõnda nõudsin nõmme kaudo, / Laanest Lempiti lageda, / Kungla silla kuningale”; „Kulda Kungela piirilta”; „Kungla kuulus tütar, / Kuningate kaasaline” (Neus 1852: 428, 430, 433).

Laulu saatekommentaaris kirjutab Neus (1852: 428), et neljandas värsis mainitud paik *Kirromäggi* võib olla Kirumpää ning et järgmise värssi Kungla silla paik on talle teadmata. Väljaande lõpus olevas sõnaseletuste ja kommentaaride osas on öeldud, et laulu on kirja pannud Pihkvas keegi Lipping, kes jagas seda Kreutzwaldiga (Neus 1852: 468). Samuti mainib Neus, et üks teine laul näib nimetatavat põhjamaal asuvat Kungla saart (sks „ein anderes Lied nennt ein wie es scheint zu Nordland gehöriges Eiland Kungla,” Neus 1852: 428).

Kreutzwaldi poolt Neusile saadetud laul, nii nagu mitmedki teised Kreutzwaldi kirja pandud regilaulud, on rahvaehtne ainult tükati: loomemeetodilt meenutab see eepost „Kalevipoeg”, kus regivärsimotiive on ära kasutatud pikema jutustava loo komponeerimisel. Seejuures on omaloomingulised osad regivärsilähedased, kuid samal ajal äratuntavalt mitterahvapärased. Kreutzwaldi nn kalevipojavärss erineb regivärsist eelkõige sisuliselt, sisaldades regivärsile mitteomaseid sõnu, vormeleid ja motiive. Erisusi on ka vormis, millest kõige silmatorkavam on lausete kulgemine vabalt üle värsipiiride: see võimaldab loo jutustamisega rutem edasi minna. Regilaulule on üldiselt iseloomulikud parallelismirühma pikkused laused, mis võimaldavad enam keskenduda poeetilisele väljendusele, kuid aeglustavad sisuga edasi liikumist. Kreutzwald on oma kirja pandud ja avaldatud regilaulu tihti kaasajastanud ehk siis ajastuomasele kunstluule paatoosele vastavamaks kohandanud (rahvus)-romantilise tooni lisamisega (Nirk 1958: 595; vt ka Sarv 2008: 51–52). Kreutzwaldile iseloomulik loomemeetod, kalevipojastiil, ilmneb mitmetes Kreutzwaldi kirja pandud rahvalauludes: eelmainitud eesti rahvalaulude kogumiku (kolm köidet ilmusid aastatel 1850–1852) koostajale Neusile saadetud laulude kõrval nii 1845. aastal väidetavalt Laiuse mehe Märt Mohni suust kirja pandud laulus, 1847. aastal kogutud seto lauludes (Annist 2005: 467–477, 480) kui ka Kreutzwaldi ja Neusi ühises eestlaste müütiliste ja maagiliste laulude kogus avaldatud lauludes (Kreutzwald, Neus 1854). Kreutzwaldi seesugust rahvalaulude ilustamise praktikat on August Annist (2005: 510, 632) nimetanud balhorniseerimiseks.²

Kuigi kirjapanekutes on Kreutzwaldi loominguline panus äratuntav, on ajastuomane ka see, et Kreutzwald omistas laulud kellelegi teisele, mis justkui pidanuks lauludele väärtust lisama ning nende rahvaehtsust tõendama (vt Nirk 1958: 650–658). Nii küsib ka Neus oma kirjas „Kojutuleku” laulu päritolu kohta: „Kes on see härra Andresen Ulilas (või Alilas), kes, nagu näib, „eesti muinaslugusid” teab? Kas Teie ei koguks selle üle ligemaid teateid? Kas tema on laulu üleskirjutaja või mõni

² Teose paremaks tegemise kavatsusega kokkuvõttes teose halvemaks muutmine.

teine? Ma palun, kui võimalik, selle kohta teateid anda.” (Kirjavahetus II: 133) Kuigi me täpselt ei tea, mida Kreutzwald Neusile kirjutab, on Kreutzwald selle oletuse ilmselt ümber lükanud ning väljaandes on laulu kirjapanijana nimetatud hoopis Lippingut. Edasise seisukohalt on kõnekas, et laulu saatmise ajal oli Kreutzwald kirjutamas „Kalevipoega”, nagu aimub Neusi märkusest eepose edenemise kohta ühes varasemas kirjas (vt Kirjavahetus II: 130).

Kui 1852. aastal avaldatud laulu kommentaaris oletas Neus, et Kungla asus Eestist kaugemal, põhjamaal, siis mõiste *Kungla* oluline konnotatsioon on isandad: selle sõnaga kõlavad lähedaselt nii rootsi *konung* ’kuningas’ kui ka läti *kungs* ’isand’, mis võivad olla sõna kujunemise või loomise taustaks. 1862. aasta kirjas kommenteeris Neus, et „*Kungla* näib mulle vihjavat rootsi sõnale *kung* (lühendatult *konung*), s. o. kuningale” (Kirjavahetus II: 203). Kreutzwald kasutas oma teostes Kungla nimetust esimesest mainimisest alates järjest sagedamini. „Alg-Kalevipojas” esineb *Kungla* ühel korral, nimelt Kungla-maana mõõga kirjelduse loos (Alg-Kalevipoeg 1853: III laul, v 622), kus muude alliteratiivsete üksuste kõrval (*Vars valgest hõbedast, Tera seitsmest terasest ja raua rahnudest, Käepide kallimast kullast*) esineb *Kup Kunglamaa kivista*. Tekstikriitilises väljaandes avaldatud Enno Piiri koostatud sõnastiku järgi esineb *Kungla* täielikus „Kalevipojas” kokku juba 11 korda: I laulu värssides 499, 505, 507, 512, 515, III 477, VI 914, 922, XIX 398, 400, 405; peale selle esineb kahel korral *Kunglamaa* V 731, VI 437 (Kreutzwald 1963: 292). Kui võrrelda neid tekstikriitilises väljaandes ära toodud kohti rahvaluules leiduvate paralleelidega, siis selgub, et Kreutzwald on kõik Kunglat sisaldavad värssid ise loonud. Seega on Kreutzwald Kungla-kontseptsiooni juurutanud 1853. ja 1862. aasta vahel.

Teine oluline sõna *Kungla* levikut mõjutanud teos on Kreutzwaldi samal perioodil valminud ning hiljem ülimalt populaarseks saanud jutukogumik „Eesti rahva ennemuistsete jutud” (EREJ 1866). Kokku ilmneb Kungla nimetus eri kujul 11 korda kolmes jutus: „Nupumees”, „Tuhka-Triinu” ja „Pilli-Tiidu”, peale selle ühe korra „Paiklike ennemuistsete juttude” osas jutus „Narva kaupmehe tütar”. Kreutzwaldi muinasjuttudes esinevaid nimesid analüüsinud Enn Ernits on välja toonud, et *Kungla(maa)* võib esineda nii juhumaininguna kui ka konkreetse muinasjutu tegevuskoha nimena: muinasjuttudes „Nupumees” ja „Tuhkatriinu” on Kungla üsna kõrvaline (viimasest mainitakse üksnes, et kosilane oli ehk Kunglamaalt pärit), seevastu osa muinasjutu „Pilli-Tiidu” tegevusest toimubki Kunglamaal (Ernits 2018: 11–12).

On omapärane, et sõnad *Kullamaa* ja *Kunglamaa* on hilisemate toimetajate-väljaandjate silmis olnud mõnikord ka sünonüümsed. Kreutzwaldi kogumiku kõige varasema jutu „Tänulik kuningapoeg” algselt saksa keeles ilmunud variandis esineb *kullamaa*: „Es war einmal ein stolzer Fürst im Goldlande (üks uhke kullama kuningas), der hatte sich zufällig in einem großen Walde verirrt und konnte trotz alles Suchens den Ausweg nicht wieder finden” (’kes eksis metsa ega osanud vaatamata kogu otsimisele jälle väljapääsu leida’, Kreutzwald 1850: 76). Sama ühendit on Kreutzwald kasutanud „Eesti rahva ennemuistsete juttude” esmatrükis: „Ükskord oli üks kullamaa kuningas metsa laanes äraeksinud ja ei leidnud kõige otsimisega enam teed, ehk ta kül risti ja põigiti käis” (EREJ 1866: 76). Seevastu „Eesti rahva ennemuistsete juttude” viiendas ehk esimeses nõukogudeaegses trükis algab lugu „Tänu-

lik kuningapoeg” just Kungla kuninga tutvustamisega: „Ükskord oli üks Kunglamaa kuningas metsalaanes ära eksinud ega leidnud kõige otsimisega enam teed, ehk ta küll risti ja põigiti käis” (EREJ 1951: 115³) – seega on Kungla hilisemate toimetajate tõttu lisandunud isegi sinna, kus Kreutzwald seda ise pole kasutanud.

Kungla ja Gotland/Ojamaa

Kreutzwaldi Kungla-kontseptsiooni edasist arengut valgustab 1859. aastal kirjutatud Kreutzwaldi kiri baltisaksa keeleteadlasele Franz Anton von Schiefnerile. Kreutzwald kirjeldab selles, kuidas ta jõudis oletuseni, et Kungla võiks asuda Ojamaal:

Sattusin juhtumisi ühele hüpoteesile, mida Teile käesolevaga soojalt kritiseerimiseks soovitan. Eestlaste mõistatuslikku *Kungla-maad*, mida peale *Kalevi*-loo veel vana-des lauludes, muinaslugudes ja ennemuistsetes juttudes sagedasti nimetatakse, pidasin ma tänini fantaasiasünnitiseks, muinasjutuliseks eldoraadoks, millel vähematki reaalselt põhja ei ole. Hiljaaegu juhtusin ma kogemata kombel ühele kirjeldusele *Visbyst Ojamaal*, millest kroonikakirjutajad imeasju teadustavad: „sead söövad hõbekünast, naisterahvad ketravad kuldkedervartega *etc.*”⁴ Seal langes mul äkki otsekui kae silmadelt: kas see pole meie *Kungla-maa*?! Ojamaa ja Kungla ühendamise mõte kipub vägisi pähe, kui arvesse võtta sedagi ajaloo fakti, et muistsed eesti mereröövliid oma luusisõitudel mitte ainult nii kaugemale ei jõudnud, vaid rikast linna koguni rüüstasid. Sama vähe takistust leian ma *Kungla kuninga st*; harimata mereröövliid võisid ju – kui sootuks kõrvale jätta alliteratsioon lauluvormis – pürjermeistrile või mõnele teisiti nimetatud linnapeale väga hästi säherduse aunime anda. Pealegi satuvad meile ette *Kuressaare* ja *Kuramaa kuninga* nimed, mis ilmselt *vanemale* (pealikule) osutavad. Kui nüüd ajalookirjutajate tõttu see *factum* kindel on, et hansalaste õitseajal Ojamaal äramõõtmatu rikkus oli valitsenud, siis pole raske seletada, kuidas koju-tulevate meresõitjate jutud seal nähtud rikkusest ja luksusest pealtkuulajate fantaasias asju pidid paisutama. Seepärast passib see täiesti, kui üks eesti ennemuistne jutt „hõbedast seakünad” kullaks muudab, jutustades: „*Kungla-maa kuninga sead söövad iga päev kuldkünal kallist rooga.*”⁵ Lühidalt, Teie näete, et me ilma vägivallata sellele müütilisele imedemaale ajaloolise põhja võime anda. Kaaluge asi läbi ja andke mulle parajal juhtumisel oma arvamine selle kohta. (Kirjavahetus VI: 514)

Kahjuks pole teada, mis Schiefner sellele hüpoteesile vastas, sest vastuskiri ei ole säilinud – kirjavahetuse kõite koostajad on pakkunud, et kirjad hävitas kas

³ Viimane versioon on ka leitav veebivara kaudu (nt Vikitekstid: Eesti rahva ennemuistsed jutud).

⁴ Kirjavahetuse publikatsioonis on allmärkus „Kirjelduse päritolu on tundmata” (Kirjavahetus VI: 520).

⁵ Kirjavahetuse publikatsioonis on allmärkus „Pole teada, missugust muinasjuttu Kr[eutzwald] silmas peab” (Kirjavahetus VI: 520).

Kreutzwaldi väimees Gustav Blumberg või „kirjanik ise oma eluloojakul” (Kirjavahetus VI: 5).

Eelmainitud kirjas on ära toodud kaks tsitaati, mõlema kohta on kirjavahetuse toimetajad lisanud märkuse nende teadmata leidumuse kohta. Pole tõesti seni selge, millises muinasjutus hõbedased künad kuldseteks künadeks muudeti, igatahes oma hiljem kirjutatud muinasjutus „Pilli-Tiidu” on Kreutzwald sõnastanud Kunglamaa kirjelduses, et „[si]gadele anti küna asemel hõbe ämber söögiga ette” (EREJ 1866: 299). Seevastu Kreutzwaldi viidatud kroonikakirjeldus on leitav näiteks rootsi pas-tori ja esimese rahvalaulukoguja Arvid August Afzeliuse ajaloolise pärimuse kogumiku „Swenska folkets sago-häfder” (1839–1870) neljandast osast. Seal kirjeldatakse Gotlandi rikkust rahvalaulu varal järgmiselt:

Nils Guldsmed drager till Konungen och ljuger
Den lede förrädare och slemme tjufwer:
„De Gottländske hafwa så mycket guld,
Det wore dig godt att winna;
Swinen de äta ut silfwertråg,
Och med guldten hustrurna spinna.”⁶
(Afzelius 1851: 199)

Laul räägib Nils Guldsmedist (Kullassepp), kes olewat meelitanud Taani kuningat Valdemar IV Gotlandi vallutama, lootuses teda oma tütrega naida (vt ka Bergman 1882: 30–31). Mõnevõrra meenutab see laulu episood tõepoolest regivärsilise „Laevamängu” laevasõidu sihtpaika, Neusi oletatavat Eldoradot („kus need kuked kulda joovad, / kuked kulda, kanad karda, / haned haljasta hõbedat, / peened linnud penningida”, Neus 1852: 367, vrd lk 346 Neusi kommentaariga laulule „Imemaa”, kus räägitakse rahva seas laialt levinud imedemaa või kullamaa kujutlusest). Samal ajal pole tegelikult teada, kas ja kui palju Kreutzwald rootsi keelt oskas.⁷ Nii võiks pidada tõenäolisemaks, et Kreutzwald luges mõnd Gotlandi kohta käiva laulu saksakeelset vahendust. Paraku on tema raamatukogust tänapäevaks säilinud ainult 220 (saksakeelset) raamatut (Hollo 2003: 30), mis asuvad Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaal-muuseumi varade hulgas ning mille nimetusi Eesti muuseumide infosüsteemis läbi vaadates ei leidunud võimalikku sobivat eksemplari.

Teiste reaalide kõrval on Kungla kohta kirjutatud August Annist „Kalevipoja” tekstikriitilise väljaande kommentaarides. Selles pakub ta välja, et Kreutzwald on Kungla kujutluse võtnud mõnest muinasjutust mingi ebamäärase imemaana, kus kõik on kullast. Selle alusel olevat Kreutzwald Kunglat püüdnudki samastada

⁶ Rts 'Nils Guldsmed läheb kuninga juurde, / see õel reetur ja kaval varas valetab: / „Gotlandi inimestel on nii palju kulda, / mida oleks hea sul võita, / sead söövad seal hõbenõudest, / pereinised ketravad lõnga kuldkedervartega.”

⁷ Kreutzwaldi nn väliskirjanduslikust eruditsioonist kirjutatud Liis Tohver (1932: 14) viitab küll juhule, kus Kreutzwald otsustab rootsikeelse käsikirja Faehlmannile Tartu saata, vt Kreutzwaldi kirjast Faehlmannile: „Rootsikeelset teksti ei suutnud ma lugeda; aga lootust mööda on teil ülikoolilinnas keeletundjaid, kes nende sisust jagu saavad” (Kirjavahetus I: 139). Välistatud pole, et Kreutzwald ei saanud lihtsalt käekirjast aru.

viikingiaegse jõuka Gotlandi ja Visbyga. Lõppjärelendusena aga esitab Annist arvamuse, et kuigi Kungla saavutas ilmselge populaarsuse ärkamisaegse kirjanduse kaudu, siis Kreutzwald ilmselt ei mõelnud seda nime välja, vaid see oli rahvalikult varem olemas. (Kreutzwald 1961: 439–440)

Neusi ja Kreutzwaldi diskussioon Kungla teemadel jätkus 1860. aasta algul, mil Neus tänas Kreutzwaldi Kungla kohta antud (uute) selgituste eest, ent oli skeptilisem Gotlandi-hüpoteesi suhtes:

Teie teadete eest *Kungla-maa* kohta minu tänu! Olen Teiega täiesti ühes nõus, et eestlased seda imemaad kui tõesti olemasolevat käsitlesid ja mõtlesid, ja kui selle kirjeldus Visby kirjeldusega sobib, siis on see minu arvates täiesti arvessevõetav vihje. Siiski pean selle nime Gotlandist tuletamist esialgu veel väga kahtlaseks. Artiklis, mis mõne kuu pärast „Inlandis” ilmub, tulen ma nende kujutluste juurde tagasi ja esitan rea kohanimesid, kus need tõesti realsusse ülekantult esinevad.⁸ Miks ei võiks ka *Kungla-maaga* niisamuti olla? Võib-olla võtate Teie kord „Inlandis” kõik kokku, mis Te selle kohta esitada võite ja lisate võrdluseks loetud Visby kirjelduse juurde. Alles siis, kui eesti pärimused täielikumalt ja seostatult käes on, võib ehk ka nime kohta mõnda oletust avaldada, ja kui õnne on, siis ka põhjendada. (Kirjavahetus II: 188)

Neus tuli kirjavahetuses 1863. aastal veel kord Kungla teema juurde tagasi, andes Kreutzwaldile teada, et Kungla küla Narva jõe ääres mainib Carl Schirren oma hiljuti ilmunud teoses „Quellen zur Geschichte des Untergangs des Selbständigkeit Livlands”. Ta soovib kasutada raamatu registrit: „[K]ui õieti mäletan, oli see 2. köites” (Kirjavahetus II: 211). Viidatud Schirreni allikapublikatsiooni registris leidubki kuningaga seotud saksakeelne kohanimi *Kongsdorf*: „vielleicht Kunniküll, Knäszelo⁹ an d. Narva” (Schirren 1862: 335).¹⁰ Eesti kohanimeraamatu andmeil on teada Kuningaküla¹¹ esmamaining aastast 1583 *Kunnungekyll*. Nime lähtekohaks on peetud sõna *kuningas*, see võis olla tekkinud vabameeste või -talude nimedest, kuid välistatud pole ka isikunimelist tagapõhja (EKNR: 256). Schirreni publitseeritud dokument puudutab 1558. aastat ja ühe vene jahimehe saabumist Narva. Seega võib Kuningaküla esmamainimise viia selle järgi veerandsada aastat varasemaks.

Laulu mõju

Kungla rahvast rääkiva Friedrich Kuhlbari luuletuse „Vanemuine” loomishetk on täpselt dateeritud: 22. oktoobril 1869 (Kuhlbars 1886: 117). Kuhlbars kirjeldab laulu loomelugu järgnevalt: „Istusin, nagu harilikult, oma kirjutuslaua juures, õpilaste

⁸ Artikkel käsitleb Tacituse teateid soomesugu rahvastest, mh esitleb seal Neus ka kohanimesid, aga mitte seoses Kunglaga (H. N. 1860).

⁹ Oletatavasti Knjaz-Selo (vn князь 'vürst', село 'küla').

¹⁰ Register viitab tekstile: „[---] Vnd ock de luede van kongsdorp In de Narue geflagen [---]” (Schirren 1862: 89).

¹¹ Ametlik valdavalt vene asustusega küla Narva jõe keskjooksul Alutaguse vallas.

kirjatööd virnas minu ees. Umbes kesköö ajal oli mul viimane nendest töödest läbi-vaadatud. Tuju läks korraga ülihääks... kui kell üks löi, oli mul „Kungla rahvas” pabe-riil” (Sepp 1979). Teos ilmus laulukogumikus „Vanemuine ehk Neljakordne Laulu-Lõng”, heliloojaks oli märgitud Karl Zöllner (Kuhlbars 1870: 5–6).¹²

1883. aastal ilmus Karl August Hermann lauluraamatu „Eesti kannel” teine vihik, kus on esitatud laul „Wanemuine”, mille juures on viisi autorina märgitud Karl August Hermann ja kuupäev 20. oktoober 1874 (Hermann 1883: 50–51). Hermann töötles Zöllneri viisi ja jõudis tänapäevani lauldava versioonini. Seetõttu ongi hil-jem loo viisi autorina mainitud mõnikord Hermann kõrval ka Zöllnerit (Sepp 1979; loo viisi autorsusest vt Arro 1933: 167). Täienenud vormis laul jõudis Eesti esimesse ooperikatsetusse, Hermann lauleldusse „Uku ja Vanemuine ehk Eesti jumalad ja rahvad” (Hermann [1908]: 28–29) ning eraldiseisvana leidis see tee massidesse, nii et laulus võib näha „eesti tärkava levimuusika võrseid” (Ojakäär 2000: 24). Kuhl-barsi luuletuse viisistamisega Hermann „lennutas Vanemuise popkultuuri taevasse” (Pöldvee 2013: 21). Ärkamisajal „hollandus eestlastele muistne Kungla õnneriik” (Larm 2017: 945), Kungla hakkas sümboliseerima „ilmselt midagi, mida eesti ühis-kond vajab: eestlaste ühtsust ja paremat tulevikku „parema mineviku” kaudu” (Jan-sen 1998: 811).

Kungla nime süvenev populaarsus sundis juurdlema ka selle päritolu üle. 1886. aastal kirjutas Matthias Johann Eisen ajakirjas Oma Maa artikli Kunglast. Esmalt pöördub ta loomulikult Kalevipoja poole, markeerides eraldi kolm katket „Kalevi-pojast”. Eepose esimese laulu tegelaskujuna „Tuli Kungla kuninga poeg, / Viie-kümnel hobusel, / Kuuekümnel kutsaril, / Ise kulda täku seljas” kosja Lindale, küll ebaõnnestunult. 19. laulus soovivad seevastu sõbrad Kalevipojal Kunglasse kosja minna („Mine Kunglasse kosima, / Noorikuda nõudemaie!”). Kuuendas peatükis mõtiskletakse pärast tamme raiumist: „Oleks see Kungla kodada, / Siis oleks kullasta tehtud.” (Eisen 1886: 33–34) Kõigi mainimiste selge ühisjoon on Eiseni järgi rik-kus, mis väljendub eelkõige kulla kui rikkuse määra mainimisel. Ta viitab, et paljud samastavadki *Kungla* > *Kuldla* > *kullakoht*, samas märkides, et seesugune hääliku-muutus pole usutav. Teise arvamisenäpakub Eisen välja, et Kungla kujutab Got-landi saart. Ka sealjuures märgib ta, et kuigi sõnadel on teatav sarnasus, siis seda-sorti häälikumuutusi eesti keel ei võimalda. Samuti osutab ta, et Gotlandi tarvis on eestlastel omakeelne nimi Ojamaa. Kolmanda ja Eisenile tõenäolisimana tundunud variandina arendab ta edasi teemat, et Kungla pärineb sõnast *Kuningla* – kuninga koht. Sõna esimene osa viitaks Eiseni järgi Skandinaavia laenule kuninga tähenduses ning kuna eestlastel kuningas ajalooliselt puudus, tuleks tema arvates Kunglat otsida väljastpoolt Eestit, kohast, kus oli kuningas. Eisen argumenteerib veel, et Gotland ei sobi Kungla kandidaadiks ka seetõttu, et enamasti pole Kungla puhul räägitud

¹² „Kungla rahva” alusviis pärineb saksa heliloojalt Karl Zöllnerilt (1800–1860). Tõenäoliselt leidis Kuhlbars viisi 1861. aastal ilmunud laulukogumikust „Baltisches Liederbuch”. Seal toodud laulul algusriidadega „Der Alte, der die Stunden misst” pole autorit märgitud (Baltisches Lieder-buch 1861: 70). Laulu teksti autor on saksa lüüriline poeet Wilhelm Müller (1794–1827) ning luuletusena on teosel pealkiri „Liivakell ja veiniklaas” (sks „Stundenglas und Weinglas”), Kuhl-barsi luuletusel „Vanemuine” sellega tõlkelist seost pole.

saarest. Vaid ühel juhul¹³ on Kreutzwald eesti rahva ennemuistsetes juttudes rääkinud Kunglast kui saarest; Eisen arvas, et Kreutzwald oli Kunglat hakanud saareks pidama paljude „õpetatud meeste” mõjul, kes seda oletust trükisõnas olid väljendanud (Eisen 1886: 35). Gotlandi kui tõenäolisemat Kungla asupaika märkis juba Gustav Blumberg, otsides eepose sisus tõepärasusi. Eisen toob välja Blumbergi kahtluse Gotlandi ja Kungla samastamise suhtes: Gotlandil pole kunagi olnud omaette kuningat (Eisen 1886: 35; vt ka Blumberg 1869: 36). Gotlandi teooriat ei kinnitanud Eiseni arvates ka asjaolu, et Kungla rahvast on kujutatud eestipärasena, ehk siis Eiseni arvates pidi see soomesugu rahvas olema (Eisen 1886: 36).

Kungla asukohta otsides jõuab Eisen müütilise maa Biarmiani. Toonastes põhjamaade ajaloo alastes teostes kirjeldati seda kui Soomest Uuralini ulatuvat kullarikast riiki, kust skandinaavlased käisid mõõku, kulda ja nahku toomas. Eisen on seda riiki maininud ka oma teoses „Eesti, Liivi ja Kuura maa ajalugu” (Eisen 1877: 8). Samuti on riiki kirjeldanud Carl Robert Jakobson esimeses isamaa kõnes 1868. aastal.¹⁴ Biarmiat on mainitud umbes 30 keskaegses tekstis ja enamasti seostatakse seda alaga, kus on elanud soome-ugri rahvas. Ajaliselt paigutatakse teated Biarmiast IX–XIII sajandisse ja ruumiliselt olevat see maa asunud Valge mere läheduses (vt Koskela Vasaru 2016). Eisen (1886: 36–37) spekulereib Eestist Biarmiasse jõudmise võimaluste üle (ümber Skandinaavia poolsaare või siis ka läbi Neeva ja Sviri jõe Oonega järveni) ning mainib, et maatõusuga on ehk toonased sõidetavad jõed kuivaks jäänud.

Eiseni mõttekäik inspireeris Kuhlbari võtma Oma Maa ülejäätmises numbris ette Kungla päritolu. Luuletaja alustab oma artiklit eespool viidatud täpse ajamääranguga lauluteksti sünniajast ning mainib, et enne laulu tegemist oli ta lugeanud laule Kalevipojast, Kreutzwaldi kogumikku „Eesti rahva ennemuistsetes jutud” ja Blumbergi Kalevipoja reaalse raamatut, „milles Kunglast kirjeldatakse” (Kuhlbars 1886: 117). Samuti mainib ta, et on kursis mitme muinasjuttude ja põhjamaade eluolust jutustava teosega. Kuna ükski teostest Kunglale kindlat kohavastet ei pakunud, seostas Kuhlbars selle sõnaga *Künkla* (st sõnast *kungas*). Selle arutluskäigu lõpuks lisab ta, et sügavalt ta teemat siiski ei uurinud. Eiseni pakutud Biarmia ja Kungla seose heidab ta kõrvale ning esitab teooria, et Kunglal on seos pööripäeva-aegsete lõkete ning „mägedel ja kungastel (Kunglas)” peetud pidudega: varem olevat need olnud jaanipäevast palju suuremad peod ning Kungla kulla asemel on mõeldud tegelikult suvist päikest (Kuhlbars 1886: 119). Samuti olevat nendel pidudel olnud väga tähtsal kohal laulmine ja luuletuste lugemine. Kuhlbars toob artiklis ära ka oma luuletuse parandatud variandi (Kuhlbars 1886: 119–120). Parandus puudutab eel-

¹³ Muinasjutt „Pilli-Tiidu”. Selle müütilise maa saarena kujutlemises pole midagi imekspandavat, nii esinevad fiktiivsed topograafiad muinasjuttudes sageli saarte kujul (vrd eri kirjeldusi Köhler-Zülch 2010).

¹⁴ „Eestlaste ülem Jumal oli J u m a l (ka Vanaisaks ja Vanataadiks nimetud), kelle nimega kõik soome suguseltsid nüüd veel Jumalat nimetavad, ja kelle nime al pagana Laplased praegu veel üht vägevat vaimu teenivad, kes taeva ja maa üle valitseda. Selle Jumala ülem tempel ja kuju oli Biarma maal Valgemere ligidal, kellest „Sturlangs Sagas” (lehekülj 46–49) nõnda juttustakse: „Jomala kuju oli väga kunstlikult kallist puust tehtud ja üleühtse kulla ja kalli kividega kaetud.”” (Jakobson 1991 [1868]: 15–16)

kõige kolmandat salmi, kus tuuakse sisse Endla nimi. Teise salmi lõpus aga on Eesti rahva sugu asendatud soome rahva sooga.¹⁵ Siiski pole enamik muudatusi käibele läinud ja tänapäeval tuntakse laulu siiski suhteliselt algupäraste sõnadega.

1921. aastal pöördub Eisen Kungla nime juurde tagasi mahukas Päevalehe artiklis. Ta võtab arutluse aluseks Kalevipoja VI laulus (värsid 912–924) mainitud kohanimed Lihala, Rahala ja Kungla: „Kas on see Lihala linna, / ehk on see Rahala randa, / Ehk on see Kungla kodada”. Eisen on Uno Karttuneni raamatust „Kalevipoegin kokoonpano”¹⁶ leidnud 1828. aastal üles kirjutatud värsid: „On see nüüd Lihula linna, / või on see Rahula randa, / või on see keisri kiriku?” Kohanimedes toimunud muutused paneb Eisen Kreutzwaldi fantaasia süüks. Eisen väidab, et uurides veel teisigi rahvalaule, on selge, et enamasti on Lihala asemel ikka Lihula. Eelmainitud kohanimedest aga huvitab meid kõige rohkem Kungla. Mõnel juhul on Eisen leidnud *keisri kiriku* asemel rahvalaulus mainituna *Keila kiriku*. Kui Lihulaga seostub enamasti Läänemaa linn, siis artiklis esitab Eisen seose hoopis Keila kihelkonna Lehola vallaga (1891. aastal liidetud Keila vallaga). Rahulaga seostas Eisen samuti Keila kihelkonnas lühiajaliselt esinenud valda (Rahula vald tegutses 1886–1891, siis liideti Saue vallaga). Kuigi Rahulat on mainitud eelkõige koos rannaga ja toonane vald mereni ei ulatunud, teeb Eisen meelevaldse järelduse rahvalauliku geograafia-tundmise kohta: „Ma arvan, laulik ei olnud suur maade tundja või vähemalt ei tahtnudki oma geograafilist tundmist avaldada.” Kuna nii Rahula kui ka Lehola asusid Keila kihelkonnas, pakkus see pidepunkte Kungla seostamiseks Keilaga. (Eisen 1921) Põgusalt käsitleb Eisen Kunglat ka hiljem, koondades teateid Eestis peidetud Rootsist pärit varanduste kohta (Eisen 1928).

Eiseni ajast on muutunud arusaamad sellest, kuidas rahvalaule tõlgendada. Kuigi rahvalaulud sisaldavad nii reaalseid kui ka müütilisi kohanimedid, siis regilaulus esinevad nad pigem sümboolses, üldistavas tähenduses kui reaalsete paikadena. Tundub aga, et kuigi eksisteeris eri seisukohti, siis kinnistus Kungla kontseptsioon Gotlandina pigem üldisemaks. Nii sõnastab August Annist veendunult Kreutzwaldi juttu „Pilli-Tiidu” kommenteerides: „Kunglamaaga on, nagu mujalt teada, Kreutzwald mõelnud võrdlemisi konkreetset Gotlandi saart” (Annist 1966: 212) ja viitab just Kalevipoja kommentaarile (Kreutzwald 1961: 440). Teisal nendib ta reaale otsides, et Pilli-Tiidu merelemineku koht on „Narva sadam ja [...] reisisiht on Kunglamaa (mida Kreutzwald tavaliselt samastab Gotlandi saarega)” (Annist 1966: 314). Ka „Ennemuistsete juttude” 7. trüki, tekstikriitilise väljaande Annisti kirjutatud kommentaaris seisab „Kreutzwaldi järgi õnnemaa, rikas muinasjutumaa; Gotlandi saar” (EREJ 1967: 424). Muistendi „Narva kaupmehe tütar” kommentaaris seisab samuti üheselt, et Narva kaubasidemete puhul Kungla saarega „mõeldud on Gotlandi saart” (EREJ 1967: 421).

¹⁵ Selle versiooni käsikirjaline tekst koos eri (hilisemate) sõnastuskatsetustega on leitav Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist, vt EKM EKLA, f 65, m 37: 7, l 5p.

¹⁶ Karttunen 1905: xviii – Lisa 36 (üles kirjutatud Maarja-Magdaleena khk, 1828).

Kungla rahvapärimuses: enne ja nüüd

Nagu kirjeldatud, avaldas Neus kirjas Kreutzwaldile veebruaris 1860 Kungla suhtes lootust, et kui eesti pärimus „täielikumalt ja seostatult käes on, võib ehk ka nime kohta mõnda oletust avaldada, ja kui õnne on, siis ka põhjendada” (Kirjavahetus II: 188). Praeguseks ajaks on Eesti Rahvaluule Arhiivi koondatud üksjagu teadmisi eesti vanema pärimuse kohta ning saame kontrollida, kui laialt Kungla nimi rahva seas tuntud on.

Regilaulude andmebaasis¹⁷ leidub 22 teksti, mis sisaldavad kohanime Kungla. Mõni neist ei tule Kreutzwaldi loominguga allikana arvesse: üks neist on riimiline laul, mida soovitatakse laulda „Kungla rahva viisil”, teine on hoopis muinasjutulik proosatekst (mis sisaldab regivärsilisi osi) ning kolmas siirdevormiline laul, mis algab riimilise osaga („Ennemuiste hallil a'al / Käisin karjas Kunglamaal”, EKM ERA, Leoke 1, 255/6). Ülejäänud 19 teksti võib jagada kolme rühma.

1) „Kalevipoja” teksti kasutavad laulud. Kaks kiigelauluvarianti (Ambla khk, 1894, EKM ERA, E 11788/9 (9); Järva-Madise khk, 1927, EKM ERA, E 61679/81 (18)), milles esinev motiiv on ilmselt pärit otse „Kalevipojast” (välja on jäänud keerulisemas sõnastuses värss). Järvamaalt kirja pandud laulud on võrdlemisi regivärsipärasead, kuid „Kalevipojast” pärit osa on siiski romantiseeritud ning traditsioonilisest rahvalaulust selgesti kõrvalekalduv. Sõnastuselt on need variandid niivõrd lähedased, samas „Kalevipoja” tekstist siiski erinevad, et sunnivad oletama sekundaarse trükise vahendust. Internetiotsing näitaski, et Ambla kihelkonna tekst on veidi redigeeritud kujul ilmunud Eiseni 1919. aasta väljaandes „Eesti rahvalaulud” (Eisen 1919: 151–152), kust selle võis leida 1927. aastal laulu esitanud Ann Graurok või laulu üleskirjutaja, filoloogiatudeng Marie Priidemann.

2) Laulud, kus Kungla esineb koos muude rahvusromantiliste terminitega, selgelt kirjanduslikus autoriloomingus ja/või on kirjapanijaks korrespondendid, kelle saadetised juba varemgi teadaolevalt sisaldavad mitterahvapärast, kirjanduslikku või siis balhorniseeritud ainet (kokku kaheksa teksti aastatest 1879–1904). Siingi on võimalik trükiallikate vahendus. Ühe komplekti moodustavad neli omavahel sarnast teksti Kunglas laulude õppimisest, kus regilaulu on kombineeritud mitteregilaulupäraste elementidega (ainsad tekstid regilauluandmebaasis, kus sisaldub sõna *kummitus*), kogujateks J. M. Sommer, Karp Kuusik ja Viilip Lepp. Teise komplekti moodustavad kaks sarnast teksti J. P. Söggelilt (üks saadetud Eisenile, teine Hurdale). Lisaks eelnimetatutele leidub kaks laulu, mis on regilaulu kohta üleromantiseeritud (kogujad Johann Mägi ja Miina Russmann).

3) Laulud, kus Kungla sulandub regilaulu kas pelgalt kohanimena või veidi laiemas arenduses, mis siiski näib olevat pigem lauliku kui kirjandusliku üleskirjutaja looming (võib ka olla vaieldavusi): kokku üheksa teksti aastatest 1872–1936. Paaril korral kõlab neis vormel *Kungla kuld*. Loomingulisemad laulikud on põiminud neile tuntud Kungla mõiste laulu süžeesse ning see annab aimu regilaulu loomemeetodist,

¹⁷ Praeguseks sisaldab Eesti regilaulude andmebaas veidi üle 100 000 regilauluteksti, mis moodustab ligikaudu kaks kolmandikku kõigist eesti regilauludest rahvaluulearhiivis. Sisestamist on alustatud vanematest kogudest. (ERAB)

kuid vastavaid arendusi ei saa kindlasti pidada traditsioonis levinuks. Nii näiteks lennutab loomislaulu lind Madli Sõsteri variandis ühe oma poja „kuuks Kunglamaale” (EKM ERA, EÜS VII 294/6 (49) < Kadrina khk, Palmse v – J. Sõster < Madli Sõster (1896)) ning tuntud lauliku Marie Sepa laulus on toredat meest hobuse seljas sõitmas peetud „Kungla kuningaks, Kalevite vallavanemaks” (EKM ERA, ERA II 141, 365/6 (22) < Kolga-Jaani khk, Soosaare v – Johannes Raidla (Grauberg) < Marie Sepp, s 1862. a (1936)). Varaseim tekst, kus regilaulude andmebaasis Kungla nime mainitakse, on Victor Steini 1872. aastal Setomaalt kirja pandud laul Kalmuneist, kus kosilane valib liisu abil, kuhu suunas kosima minna, ja liisuheitaks kasutatav kuld kargab Kunglamaale, kuhu siis kosilane oma kosjasõidu seab (EKM ERA, H II 62, 657/9 (14) < Setomaa, Meeksi k – Victor Stein < Antippa Katta (1872)).

Kokkuvõtteks võib Kungla nime esinemise kohta regilauludes öelda, et ilmselt on kõik meieni jõudnud variandid ühel või teisel moel mõjutatud kirjanduslikust Kunglast ning regilauludes see nimi enne Kreutzwaldi teoste mõju tuntud ega levinud ei ole olnud.

Muinasjuttude andmebaasis on praeguseks registreeritud 16 000 muinasjuttu-varianti, seal leidus 17 teksti, milles Kungla esineb ühel või teisel moel. Varem on eesti muinasjuttudes Kungla esinemist käsitletud Risto Järv (2003), vaadeldes ennekõike imemuinasjuttude ainst toona andmebaasis olnud 5000 tekstivariandi põhjal. Nüüdseks on lisandunud ka muud muinasjutuliigid, ent selgub, et Kungla on mainitud ikka ja eldkõige just imemuinasjuttude või sarnaste lugude seas. See on ka mõistetav, sest Kungla imemaa-kontseptsiooni kohaselt ei olekski ootuspärane, et seal käiks loomamuinasjuttude kuri hunt või kaval rebane.

Kui toonases uurimuses oli muinasjuttuandmebaasi tekstidest leitud kokku seitse Kungla esinemist (Järv 2003: 100), siis praegu, kolm korda suuremas tekstikogus on Kungla esinemuste arv rohkem kui poole võrra suurem. Silmatorkavalt on suurenenud seto ainese osa: kui varem ei leidunud andmebaasis ühtegi Setomaalt talletatud lugu, siis nüüd on andmebaasis suisa neli Kunglat mainivat Setomaa teksti, enamik 1930. aastatest Samuel Sommeri kogust. Seejuures on ehk kõnekas, et kolm esimest Kunglat sisaldavat üleskirjutust¹⁸ pärinevad kõik aastast 1888 – võib-olla ajendatult Jakob Hurda üleskutsest „Paar palvid”, mis oli kaasa toonud muinasjuttude hoogkogumise (vrd Järv 2005: 30).

Sarnaselt regilauludega said muinasjutud jagatud Kungla mõiste kasutusest lähitavalts eri kategooriatesse:

1) otseselt Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsete juttude” teksti kasutavad jutud;

2) muinasjutud, kus Kungla esineb koos muude rahvusromantiliste terminitega, selgelt kirjanduslikus autoriloomingus;

3) muinasjutud, kus Kungla sulandub jutu süžeesse kas pelgalt kohanimena või veidi laiemas arenduses.

Esimesse kategooriasse paigutub ainult üks tekst, Setomaalt kirjapandutest ajaliselt hiliseim lugu „Pilli Tiidõ” (EKM ERA, S 42007/ 2 (11) < Setu Mäe v, Suure-

¹⁸ EKM ERA, H II 25, 9/19 (1); H II 29, 109/14 (3); H II 33, 417/27 (1).

Rõsna k – Aleksandra Nurmetu < Darja Kadastik (1932)), mis on Kreutzwaldi muinasjutu „Pilli-Tiidu” suhteliselt lähedane ümberjutustus. Näiteks on Kreutzwaldil: „Rahva suus elavad jutud kuulutasid nii mõndagi Kungla-maa rikusest, mis ööl ja päeval Tiidu meelest ei läinud” (EREJ 1866: 297); seto variandis: „Tiid’o kuuld’ rahva käest mõnt tükkö Kungla maa rikkusöst. Tuu lää-s Tiid’ol üüse öga päivä meelest. Mötöl’, öt ku ma önnö sinnä saasi, sis ma lövväse’ hõlpsahe rikusö tiid.” Teine näide samast jutust mõni lause hiljem: „Viimaks jõudis tema Narva linna, kus sel puhul palju võõra maade kauba laevu sadamas seisis. Üks laev üteldi mõne päeva pärast Kungla-maale minema” (Kreutzwald); „Peräst joudsö Narva liina, koh võõra-maa kaubalaiva’ saisivä. Üts laiv ülte mõnö päivä peräst Kunglamaalö minevät” (seto tekst). Setokeelses jutus on kasutatud Kreutzwaldi tekstiga üsna sarnaseid konstruktsioone, ilmselt on jutustajal (või üleskirjutaja fabritseerinud jutustajal) raamatu tekst olnud silme ees. Muidugi jääb ka võimalus, et tegu oli fenomenalselt jutu meelde jätnud isikuga. Selliseid üsna otseseid paralleele trükitekstidega on arhiivi seto muinasjuttude kirjapanekute hulgas täheldatud varemgi (vt nt Toomeos-Orglaan 2015). Kui rahvusvahelise ainesega võrreldes on „Pilli-Tiidu” puhul tõenäoliselt „tegemist suurelt osalt Kreutzwaldi enda kompileeritud jutuga” (Annist 1966: 210), siis ilmselt pole see saanud Setomaale muul moel jõuda kui Kreutzwaldi teose vahendusel.

Teise kategooriasse, rahvusromantiliste tekstide hulka võib liigitada samuti ainult ühe teksti, pealkirjaga „Sõrmus ja tema imelik vägi” (EKM ERA, S 42007/ 2 (11) < Setu Mäe v, Suure-Rõsna k – A. Nurmetu < Darja Kadastik (1932)) tüübist „Imesõrmus” (ATU 560). Selles on Kunglat mainitud mitmel korral ning stiil on ilutsev, peategelane „võttis nõuks ja läks kõige kuulsama Kunglamaa kuningale kosja, kellel väga nägus tütrekene kodu kasvas, – kui kannikene, öitses kui öiekene”, tegelased peavad Kunglas salaja pulmad jne. Tekst on üsna vastav jututuübi traditsioonilisele süžeele, kuid romantiliste kaunistustega, mille hulka kuulub ka Kungla mõiste kasutamine.

Seevastu ülejäänud lugudes ehk üksiti peaaegu kõikides kolmanda liigi lugudes esineb Kungla n-ö juhumaininguna, kus sõna *Kungla* võiks vabalt asendada ka mingi teise paiganimiga – nii nagu see muinasjuttudele üldiselt tunnuslik ongi –, kuna muinasjutus tähistab kohanimi sageli lihtsalt kauget paika, seda isegi konkreetsete geograafiliste kohtade puhul (vrd Järv 2008: 278–280). Ühes muinasjuttu-tekstis on Kunglat kujutatud maana, kus elab imelind, kes annab inimesele tarkuse: „Ütskõrd tull’e kuninga poolö üts kaugö võõramaa miis ja see selet’ kuningalö ja timä poigadölö kõikugutsit maailma vigurit, tä selet’, et kaugöl Kunglamaal olövat üts niisugunö imelind, et kes selle linnu önnö iäl kätte saa, see saab kõigö targöb miis üle maailma, sest see lind kuulutavat kõik tulövat ajad ette, mis iäl önnö või kunagi johtuda” (EKM ERA, S 42007/ 2 (11) < Setu Mäe v, Suure-Rõsna k – A. Nurmetu < Darja Kadastik (1932)). Setomaalt on kirja pandud „Lumivalgekese” (ATU 709) tekst, kus lubatakse kangelannale Kungla kuningas kosja kutsuda: „Olö nii kavva mi mann, kui mi lääme’ kutsumö’ Kungla kuninga poja sullö kosja ja siis olöt sa kõgöst hirmust ja vaivast pääsnü. Aga kae’, et sa niikavvane kedäge sisse ei lasö. Hoiä’ alati uss kinni!” (EKM ERA, S 28821/33 (17) < Setu Mäe v, Võõpsu k < Järvesuu v, Võõparsova k < Mäe v, Varesmäe k – Nikolai Sõrmus < Marie Kütte,

snd 1862. a (1930)). Mitmes muinasjutus on Kunglat kasutatud allitereeruva ühendina: nii kordub 11 muinasjutus sõnaühend *Kunglamaa kuningas* (või tema tütar). Teiseks korduvalt allitereeruvaks teemaks on kuldpakk: kolmes muinasjutus küsib vaeslaps teda sauna kimbutama tulnud vanapaganalt lisaks riieele ka kuldpakku Kunglamaalt, mille hankimisega jääb vanapagan häтта. Veel üks muinasjuttude andmebaasi arvatud lugu „Kolm õnneotsijat” on pigem muistend, kus on mainitud Kunglast tarkuse toomist.¹⁹

Mitmes kolmanda kategooria tekstis on Kungla paigutatud algusesse ja/või lõppu, ehk jutustajate jaoks on tegu olnud justkui mingi raamistusega, viitega muinasjutulisele maale: Kungla on siin väljamõeldud maa, kus tegevus toimub. Siiski on ka erandeid. Nõo kihelkonna tekstis (EKM ERA, H II 31, 494/8 (4) < Nõo khk, Pangodi v – Peeter Aleksander Speek (1891)), milles on liitunud imemuinasjutt „Vaeslaps ja peretütar” ning „Naiste tahk. Naiste tahu toomine” (ATU 480 / 1177**), on loo lõpus Kungla kõrval nimetatud veel teisi kohanimedid: Soome, Kuressaare, Pärnu ja Peipsi – tundub, et ka see jutustaja on armastanud nimekuhjamisi (vrd Järv 2003) ja Kungla on leidnud kasutamist ühe nimena teiste seas.

Kokkuvõttes on Kungla mainitud muinasjuttudes regilauludega võrreldes pigem juhuslikud. Kuigi „Kalevipoja” tekstikriitilise väljaande kommentaarides on arvatud, et „ei ole usutav, et Kr[eutzwald] selle [Kungla] oleks välja mõelnud täiesti ilma rahvaliku aluseta” (Kreutzwald 1961: 440), ei saa öelda, et rahvaluulekogudest leiaks mingisugust toetust rahvapärasele Kungla kujutelmale. Nagu näeme, on siinse uurimisküsimuse jaoks muidugi probleem, et suurem jagu rahvaluulearhiivi kogudest on talletatud aastakümneid pärast „Kalevipoja” ja „Eesti rahva ennemuistsete juttude” trükist ilmumist, mis on Kungla nime eestlaste hulgas laiemalt levitanud ja tutvustanud. Varasemast ajast on rahvaluulekirjapanekuid väga vähe.

Kui üldiselt on nii regilauludes kui ka muinasjuttudes Kunglat sisaldavad tekstid pärit ajast enne 1930. aastat, siis ainsaks erandiks on muinasjuttude kogumise kontekstis üldiselt väga hiline, 1994. aastal talletatud lugu Virumaalt (tüüp ATU 301, „Kolm röövitud kuningatütart” (III)). Seal esinevad kuningatütardega seoses laused „Ja meie oleme Kungla kuninga tütreid kolmekeisi ja me peame siin ketrama päevade viisi ja kõik sie kuldlõng läheb vanapaganalle või vanakuradille” ja loo lõpus „Lähme nüüd ja viime selle kulla – et sie on kõik varastatud sealt Kungla kuninga juurest ja need on tema tütreid – lähme viime ta tütreid ja ta kulla talle koju!” (EKM ERA, ERA, FAM 59 (46) < Kunda l (Viru-Nigula khk) < Venevere, Luusika k (Simuna khk) – Mall Hiimäe < Erna Lehtmets, 82 a, kuulnud jutu tädi käest (1994)). Jutu süžeel on Kreutzwaldi muinasjutuga „Kullaketrajad” mitmeid paralleele. Just erandlikkuse näitena on see jutuvariant leidnud koha ka kõigist eesti muinasjuttudest ülevaadet andvasse teaduslikku tüübiantoloogiasse, koostajate antud pealkirja „Karvane Iivan” all (EMj I:1: nr 7). Pärast muinasjutu rääkimist arenes veel küsitelja ning jutustaja vaheline dialoog: „Kas sedasama juttu olete siis rääkinud palju-palju?” – „Oi, ma olen seda rääkinud mitu põlvkonda!” Kuigi „Kullaketrajate” muinasjutus Kunglat

¹⁹ „Minu onu käinud Kungla maa targa juures ja sest ajast kadunud ka raha puudus ära” (EKM ERA, E 35858/63 (5) < Saarde khk – H. Sepp (1898)). Lugu on kohanimede mainimises produktiivne, see on seostatud konkreetset Saaremaaga ning veel mainitakse selles Londonit.

mainitud ei ole, on ilmselt loole oma mõju avaldanud just Kreutzwaldi muinasjuttude üldine laad. Annist (1966: 94) ei leidnud Kreutzwaldi „Kullaketrajate” muinasjutule otseseid rahvalikke vasteid ega ka kirjalikke allikaid ning oletas, et Kreutzwald on oma loos paari rahvalikku põhimotiivi täiendanud samuti rahvapärase rändmotiiviga.

Kui heita pilk rahvaluulearhiivi kolmandasse, kohapärimuse andmebaasi Koobas (käesoleval hetkel 37 700 kirjet), siis sealt leiab küll Kungla mainimisi, kuid enamikul puhkudel viitavad need hiljem tekkinud külanimedele.

Kus siis asub Kungla?

Tuginedes Blumbergi Gotlandi-usule, on Kungla jõudnud ka ühele kaardile. Inglise entomoloog ja folklorist William Forsell Kirby (1844–1912) koostas 1895. aastal kaheköitelise teose „Kalevipojast” ja muust eestlaste romantilisest kirjandusest. Raamatu esimene osa ongi „Kalevipoja” sisu proosaüंबरjutustus, kuhu on põimitud ka värsitõlkeid. Teise ossa on koondatud mitmeid muinasjutte ja rahvalaule. Teose juurde kuulub Eesti ja ümbritsevate alade kaart, mis tutvustab „Kalevipoja” tegevuskohti. Kaardil on Gotlandi saare juurde märgitud toponüümina Kungla (küll küsimärgiga lõpus). (Kirby 1895) See kaart on koha leidnud ka „Eesti rahvusatlases”, märkega, et tegu on „oletatavasti ainsa teosega”, kus hüpoteetiline Kungla on esitatud ka kaardil (Pae 2019: 293).

Olemasolevad rahvaluuleandmed ei näita, et Kungla kontseptsioon oleks rahvas seas olnud tuntud varem, ent pärast Kungla kasutusele võtmist – kõige tõenäolisemalt pärast selle kontseptsiooni loomist ja edasiarendamist Kreutzwaldi poolt, millele järgnes tõus Kuhlbari/Hermanni laulu toel – on igatahes tegu uuskasutuses sootuks võimsalt levinud nimega. Peeter Päll (2019) on tõdenud, et tänu Kuhlbari laulule „muutus Kungla müütiliseks nimeks, justkui eestlaste Atlantiseks”. Kungla on saanud igale eestlasele tuntud kohaks rahvuslikus omamüüdis. Nii pole ime, et Kungla võib leida nii Keilas, Kullamaal, Kuningakülas kui ka Gotlandil. Ka Eisen (1926: 163) sõnastab teoses „Eesti vana usk”: „Muidugi kuulub niihästi Kalevipoja kuld kui Kungla kuld luulekulla hulka; kõige selle luulekullagi arvel võime seda ajajärku nimetada kuldseks ajaks. Alati ei mõelda kuldse ajaga kullarikkust, vaid ka õnnelikkude põlve, aega, mil inimest ei rõhunud hädad ega vaevad, mil kõiki elutarvidusi leidis rohkesti [---].”

Pole küll paista Kungla algkodu, kuid just fantastilisus on võimaldanud nii paljudele paikadele kui ka asjadele anda Kungla nime. Kungla külasid on Eestis kaks²⁰, aga Kungla-nimelisi tänavaid leidub paarikümnes Eesti asulas. Nõukogude ajal esines Kungla sageli ka majandanimena. Kungla võib olla sadam, lasteaed, hotell, kino, söökla, talu, korteriühistu või mõni muu käitis, samuti on see sobiv nimetus rahvatantsurühmale (nt Torontos). Tootenimena on seda kasutatud nii verivorsti puhul, õlle- kui ka leivatööstuses. Ühe esimese Eestis aretatud kartulisordi nimeks sai

²⁰ Kungla küla on nii Valjala kihelkonnas kui ka Kaarma kihelkonnas, viimane neist nimetati 2017. aastal ümber Kaarma-Kunglaks. Mõlemad nimed on tekkinud rahvusromantilistena 1920. aastatel (EKNR: 255–256).

Kungla (1934). Nii on Kunglast saanud üks kuldaväärt metafoor, mis võib paikneda pea kõikjal ja tähistada pea kõike.

Artikli valmimist on toetanud Eesti Teadusagentuur (PRG1288 „Folkloorse varieeruvuse korpuspõhine käsitlus: regilaultraditsiooni piirkondlikud stiilid, teemavõrgustikud ja suhtlusviisid“), Haridus- ja Teadusministeerium (EKD65 „Kuidas allikatest saab kultuur: eesti aines Eesti Kirjandusmuuseumi kogudes ja andmebaasides“), Soome Akadeemia (projekt 333138 „Formulaic intertextuality, thematic networks and poetic variation across regional cultures of Finnic oral poetry“) ning Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus).

ARHIIVIALLIKAD

Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA)

f 65 – Friedrich Kuhlbars

Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA)

E – Matthias Johann Eiseni rahvaluulekogu

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiivi kogu

ERA, FAM – Eesti Rahvaluule Arhiivi analoog-kassettsalvestused

EÜS – Eesti Üliõpilaste Seltsi rahvaluulekogu

H – Jakob Hurda rahvaluulekogu

S – Samuel Sommeri setu vanavarakogu

VEEBIVARAD

ERAB = Eesti regilaulude andmebaas 2003–2022. Koost Jaanika Oras, Liina Saarlo, Mari Sarv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv.

<http://www.folklore.ee/regilaul/>; <https://doi.org/10.15155/9-00-0000-0000-0000-0008FL>

Vikiteksid: Eesti rahva ennemuistsed jutud. https://et.wikisource.org/wiki/Eesti_rahva_ennemuistsed_jutud

KIRJANDUS

Afzelius, Arvid August 1851. Svenska Folkets Sago-Häfder, eller, Fäderneslandets historia, sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer i Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken. Kd 4: Katholska Tiden, från 1200 till 1363. 2. täiend tr. Stockholm: Zacharias Hæggström.

Alg-Kalevipoeg 1853 = Friedrich Reinhold Kreutzwald, Alg-Kalevipoeg. Käsikiri, 1853. https://kreutzwald.kirmus.ee/et/kalevipoeg/tekstiversioon?book_id=17

Annist, August 1966. Friedrich Reinhold Kreutzwaldi muinasjutude algupära ja kunstiline laad. Tallinn: Eesti Raamat.

Annist, August 2005. Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Kalevipoeg“. Toim Ülo Tedre. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Arro, Elmar 1933. Geschichte der estnischen Musik. Kd I: Mit 100 Notenbeispielen und 40 Abbildungen. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv.

- Baltisches Liederbuch.** Riga: Ernst Plates Stein- & Buchdruckerei, 1861.
- Bergman, Carl Johan 1882.** Gotländska skildringar och minnen. Visby: Gotlands Allehandas tryckeri.
- Blumberg, Gustav 1869.** Quellen und Realien des Kalewipoeg nebst Varianten und Ergänzungen. Dorpat: [H. Laakmann].
- Eisen, Matthias Johann 1877.** Eesti, Liivi ja Kuura maa ajalugu. Muistsest ajast meie ajani. Tartu: Schnakenburg.
- Eisen, Matthias Johann 1886.** Kungla. – Oma Maa. Teaduste ja juttude ajakiri 31. V, nr 2, lk 33–37.
- Eisen, Matthias Johann 1919.** Eesti rahwalaulud. (Nooresoo kirjawara nr 46.) Tallinn: G. Pihlaka raamatukaupluse kirjastus. Eesti Kirjanduse Seltsi koolikirjanduse toimekond.
- Eisen, Matthias Johann 1921.** Lihala, Rahala, Kungla. – Päevaleht 17. IV, nr 99, lk 5.
- Eisen, Matthias Johann 1926.** Eesti vana usk. Eesti mütoloogia IV. (Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused 21.) Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Eisen, Matthias Johann 1928.** Rootsi kulda Eestis. – Eesti Kirjandus, nr 4, lk 211–220.
- EKNR = Eesti kohanimeramat.** Koost Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko FASTER, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Päll, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop. Toim P. Päll, M. Kallasmaa. Eesti Keele Instituut, Võru Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2016.
- EMj I:1 = Imemuinasjutud 1.** (Eesti muinasjutud I:1. Monumenta Estoniae antiquae V.) Koost ja toim Risto Järv, Mairi Kaasik, Kärrri Toomeos-Orglaan. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2009.
- EREJ 1866 = Eestirahva ennemuistised jutud.** Rahva suust korjanud ja üles kirjutanud F. R. Kreutzwald. Helsingi: Soome-maa Kirja-selts.
- EREJ 1951 = Eesti rahva ennemuistised jutud.** Rahva suust korjanud ja üles kirjutanud Friedrich Reinhold Kreutzwald. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- EREJ 1967 = Eesti rahva ennemuistised jutud.** Rahva suust korjanud ja üles kirjutanud F. R. Kreutzwald. Tekstikriitiline, täiendatud väljaanne. Eritoim August Annist. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Ernits, Enn 2018.** Pärinimedest Friedrich Reinhold Kreutzwaldi kogumikus „Eesti rahva ennemuistised jutud”. – Emakeele Seltsi aastaraamat 64 (2018). Peatoim Mati Ereht. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia kirjastus, lk 9–36. <https://doi.org/10.3176/esa64.01>
- H. N. 1860 = Heinrich Neus, Die Fennen des Tacitus.** – Inland, nr 32, vg 585–592; nr 33, vg 601–608.
- Hermann, Karl August 1883.** Eesti Kannel. Waimulikud ja ilmalikud segakoorilaulud kirikus, koolis ja kodus laulda. Teine vihk. (Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetus 5b.) Tartu: Schnakenburg.
- Hermann, Karl August [1908].** „Uku ja Wanemuine” ehk Eesti jumalad ja rahwas. Lauleldus (oper) neljas waatuses. Tartu: M. Hermann.
- Hollo, Aimi 2003.** Fr. R. Kreutzwaldi raamatukogu jutustab. – Raamatukogu, nr 4, lk 30–32.
- Jakobson, Carl Robert 1991 [1868].** Kolm isamaa kõnet. Kriitiline väljaanne käsikirjast kommentaaride ja järeldõnaga. Toim Rudolf Põldmäe. Tallinn: Eesti Raamat.

- Jansen, Ea 1998.** Muinaseesti Panteon: Faehlmanni müütide roll eestlaste rahvusteadvuses. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 801–811.
- Järv, Risto 2002.** Ehe ja ehitud. Mõnest autentsusprobleemist 19. sajandi muinasjutukirjapaneakutes. – Kogumisest uurimiseni. Artikleid Eesti Rahvaluule Arhiivi 75. aastapäevaks. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 20.) Toim Mall Hiimäe, Kanni Labi. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 157–180.
- Järv, Risto 2003.** Kas nimi rikub muinasjutu. – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt. Koost Tiiu Jaago. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 94–103.
- Järv, Risto 2005.** Eesti imemuinasjuttude tekstid ja tekstuur. Arhiivikeskne vaatlus. (Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis 7.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Järv, Risto 2008.** Real places and countries in the fairy tale world. – Koht ja paik. Place and Location: Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics. Kd VI. 2007. Toim Eva Näripea, Virve Sarapik, Jaak Tomberg. Tallinn: Estonian Literary Museum, Estonian Academy of Arts, lk 275–284.
- Karttunen, Uuno 1905.** Kalevipoegin kokoonpano. Helsinki: Helsingin uusi kirjapainoosakeyhtiö.
- Kirby, William Forsel 1895.** The Hero of Esthonia and Other Studies in the Romantic Literature of That Country. London: John C. Nimmo.
- Kirjavahetus I** = Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus. Kd I: Kirjad Fr. R. Faehlmannile, D. H. Jürgensonile ja teistele. 1833–1866. Koost Eva Aaver, Abel Nagelmaa, Liis Raud. Tallinn: Eesti Raamat, 1976.
- Kirjavahetus II** = Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus. Kd II: Kirjad A. H. Neusile, E. Sachssendahlile ja teistele. 1847–1866. Koost Eva Aaver, Eduard Ertis, Rudolf Põldmäe, Aarne Vinkel, toim Mart Lepik. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1956.
- Kirjavahetus VI** = Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus. Kd VI: Kirjad J. Hurdale, J. Kölerile, C. R. Jakobsonile ja teistele. 1862–1882. Koost Eva Aaver, Heli Laanekask, Abel Nagelmaa, toim Eduard Ertis, Rudolf Põldmäe, Liis Raud, Aarne Vinkel. Tallinn: Eesti Raamat, 1979.
- Koskela Vasaru, Mervi 2016.** Bjarmaland. (Acta Universitatis Ouluensis. B, Humaniora 145.) Oulu: University of Oulu. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526213965>
- Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1850.** Der dankbare Fürstensohn. Estnisches Volksmärchen. – Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat. II kd, 3. vhk. Dorpat: H. Laakmann, lk 74–93.
- Kreutzwald, Friedrich Reinhold; Neus, Alexander Heinrich (koost) 1854.** Mythische und magische Lieder der Ehsten. St. Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1961.** Kalevipoeg. Tekstikriitiline väljaanne ühes kommentaaride ja muude lisadega I. Toim Paul Ariste. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1963.** Kalevipoeg. Tekstikriitiline väljaanne ühes kommentaaride ja muude lisadega II. Toim Paul Ariste, koost August Annist. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Kuhlbars, Friedrich 1870.** Wanemuine ehk Neljakordne Laulu-Lõng. Laulud meeste-koorile kirjapannud Friedrich Kuhlbars. Tartu: H. Laakmann.

- Kuhlbars, Friedrich 1886.** Veel üks kord „Kungla” – Oma Maa. Teaduste ja juttude ajakiri, nr 4, lk 117–120.
- Köhler-Zülich, Ines 2010.** Topographie, fiktive. – Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung. Kd 13: Suchen–Verführung. Toim Kurt Ranke, Rolf Wilhelm Brednich. Berlin–Boston: de Gruyter, lk 770–777.
- Larm, Pille-Riin 2017.** Head uut tüviaastat! – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 944–945. <https://doi.org/10.54013/kk721a5>
- Neus, Alexander Heinrich (koost, tlk) 1852.** Ehstnische Volkslieder. Dritte Abtheilung. Urschrift und Uebersetzung von H. Neus. Herausgegeben von der ehstländischen literarischen Gesellschaft. Reval: In Commission bei Kluge und Ströhm.
- Nirk, Endel 1958.** Kreutzwaldi rahvalaulutöötlustest 1840-ndail aastail. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 589–599; nr 11, lk 650–664.
- Ojakäär, Valter 2000.** Vaibunud viiside kaja. (Eesti levimusika ajaloost 1.) Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Pae, Taavi (koost) 2019.** Eesti rahvusatlas. The National Atlas of Estonia. Tartu: Tartu Ülikooli geograafia osakond; Regio.
- Pöldvee, Aivar 2013.** Vanemuise sünd. Lisandusi eesti pseudomütoloogia ajaloole. – Tuna. Ajalookultuuri ajakiri, nr 1, lk 10–31.
- Päll, Peeter 2019.** EKI keelekild. Kungla. – ERR-i kultuuriportaal 2. VII. <https://kultuur.err.ee/957638/eki-keelekild-kungla>
- Sarv, Mari 2008.** Loomiseks loodud: regivärsimõõt traditsiooniprotsessis. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 26.) Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- Schirren, Carl 1862.** Quellen zur Geschichte des Untergangs livländischer Selbständigkeit. Aus dem schwedischen Reichsarchive zu Stockholm herausgegeben von C. Schirren. Kd II. Reval: Verlag von Franz Kluge.
- Sepp, Reino 1979.** Laulude tekkelugusid III. – Välis-Eesti. Sõltumatu informatsiooni, kultuuriküsimuste ja majanduse ajaleht, 11. V, nr 4 (903), lk 2.
- Tohver, Liis 1932.** Kreutzwaldi väliskirjanduslikust eruditsioonist. Mit einem deutschen Referat: Kreutzwalds Belesenheit in den fremden Literaturen. (Akadeemilise Kirjandusühingu Toimetised VIII.) Tartu: Akadeemiline Kirjandusühing.
- Toomeos-Orglaan, Kärri 2015.** Mida setod lugesid? „Kirjaoskamatud” setod kirjakultuuri mõjuväljas. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 603–622. <https://doi.org/10.54013/kk694a6>

Risto Järv (snd 1971), PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi juhataja; Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi kaasprofessor (Vanemuise 42, 51003 Tartu), risto.jarv@folklore.ee

Taavi Pae (snd 1976), PhD, Tartu Ülikooli ökoloogia ja maateaduste instituudi Eesti geograafia kaasprofessor (Vanemuise 46, 50410 Tartu), taavi.pae@ut.ee

Mari Sarv (snd 1972), PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi vanemteadur (Vanemuise 42, 51003 Tartu), mari.sarv@folklore.ee

Searching for Kungla

Keywords: folklore, Matthias Johann Eisen, Kalevipoeg, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Friedrich Kuhlbars, Kungla, fairytale, mythology, runosong

The place name Kungla has become known in Estonia due to Friedrich Reinhold Kreutzwald's (1803–1882) records of folklore and his own folklore-based works. In Kreutzwald's writings it designates a mysterious ancient land of plenty or a place where people once used to live in peace and happiness. The toponym Kungla can be found in his records of folklore that he forwarded to A. H. Neus, in the epic *Kalevipoeg* that he created on the basis of runosongs and folktales, and in his literary fairy tales. The name of Kungla as denoting a national romantic homeland has become even more widely known thanks to the popular song “Kungla rahvas” (“The people of Kungla”) by composer K. A. Hermann and poet Friedrich Kuhlbars.

In connection with Kungla the article seeks answers to two questions: (1) Could the concept that has become more widely known thanks to Kreutzwald have been found in popular usage in runosongs and fairytales or is it Kreutzwald's own creation presented by him as being used by the people? (2) Where could Kungla's geographical location be situated, be it either a popular concept or one of the author's own creation?

Although the bulk of Estonian folklore collections derive from a later period than Kreutzwald's works, it can still be claimed both on the basis of folk tales and runosongs that Kungla would not have been a concept generally known among the people and it is highly likely that the notion was coined by Kreutzwald.

In his correspondence with Baltic-German linguist F. A. Schiefner Kreutzwald himself suggested that a possible location for Kungla could be the island of Gotland, described in a chronicle as a prosperous land rich in gold. In addition to this hypothesis, based on the similarities of certain place names, later scholars have suggested some locations within Estonia.

Thus, the notion of Kungla that has become generally known through Kreutzwald's works has become folklorised and, as a national romantic neotoponym, it has reached the labels of various products, names of collectives and establishments, as well as the actual geographical map.

Risto Järv (b. 1971), PhD, Estonian Literary Museum, Head of the Estonian Folklore Archives; University of Tartu Institute of Cultural Research, Associate Professor (Vanemuise 42, 51003 Tartu), risto.jarv@folklore.ee

Taavi Pae (b. 1976), PhD, University of Tartu Institute of Ecology and Earth Sciences, Associate Professor of Estonian Geography (Vanemuise 46, 50410 Tartu), taavi.pae@ut.ee

Mari Sarv (b. 1972), PhD, Estonian Literary Museum, Estonian Folklore Archives, Senior Researcher (Vanemuise 42, 51003 Tartu), mari.sarv@folklore.ee